

VOL. 4 | ISSUE 2 | FEB. 2018
(UGC Approved Journal No. 63716)

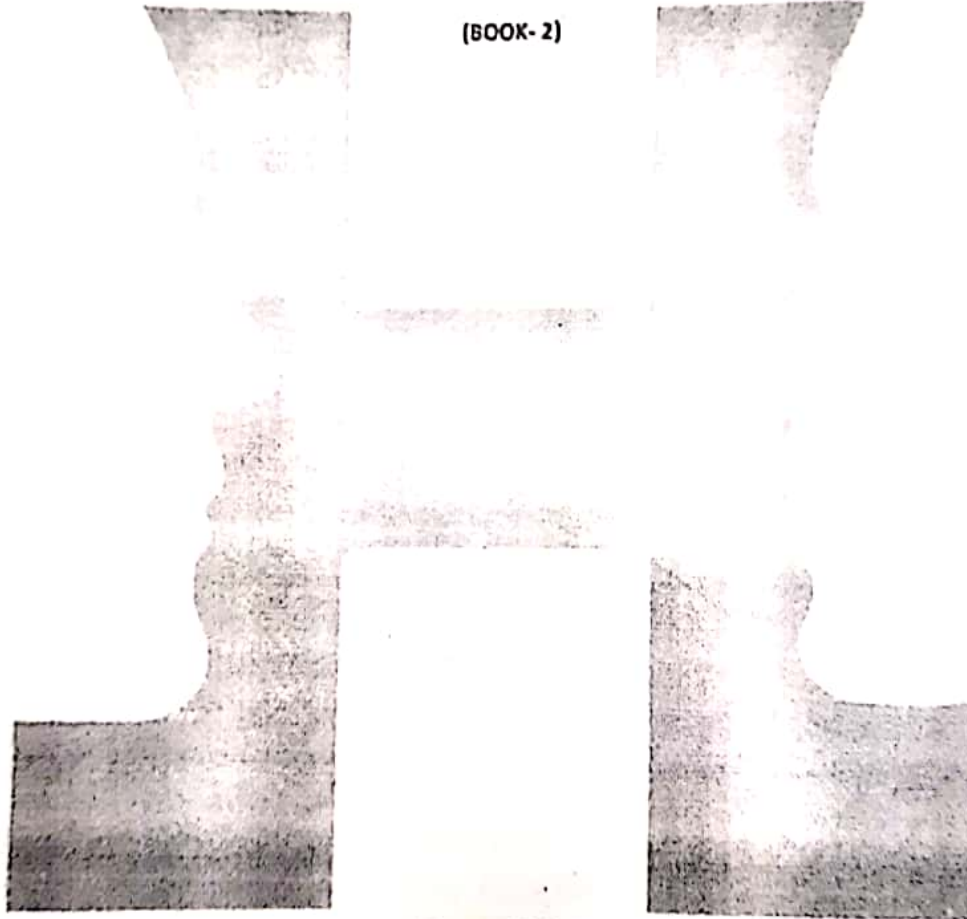
ISSN: 2454-5503
IMPACT FACTOR: 4.197 (IJJIF)

CHRONICLE OF HUMANITIES AND CULTURAL STUDIES

A BIMONTHLY REFEREED INTERNATIONAL JOURNAL

SPECIAL ISSUE
On the Occasion of One Day International Conference On
**RECENT ADVANCES IN
LANGUAGES, LITERATURE AND SOCIAL SCIENCES**
17th February, 2018

(BOOK- 2)

Guest Editors

**Prof. Vinod Khedkar
Dr. Atmaram Tekale**

ORGANIZED BY
MGEWS

**CENTRE FOR HUMANITIES AND CULTURAL STUDIES,
KALYAN, DIST. THANE &
NEW MAN INTERNATIONAL JOURNAL OF
MULTI-DISCIPLINARY STUDIES, PARBHANI**

Scanned by CamScanner

Scanned with CamScanner

VOL. 4 | ISSUE 2 | FEBRUARY 2018

(UGC Approved Journal No. 63716)

Impact Factor: 4.197 (IIJIF)

ISSN: 2454-5503

CHRONICLE OF HUMANITIES AND CULTURAL STUDIES (CHCS)

A BIMONTHLY REFEREED INTERNATIONAL JOURNAL

(BOOK 2)

Special Issue on
Recent Advances In Languages, Literature and Social Sciences

Guest Editors

Dr. Vinod B. Khetkar
Dr. Atmaram D. Tekale

MGEW SOCIETY'S
CENTRE FOR HUMANITIES AND CULTURAL STUDIES
KALYAN (MAHARASHTRA)

Contact:

+91 9730721393

+91 8329000732

chcskalyan@gmail.com

अनुक्रमणिका....

1. डॉ. प्रभा अत्रे यांचे सांगितिक साहित्य : उद्देश आणि निर्मिती	गिताली पांडे	05
2. महात्मा जोतीबा फुले आणि स्त्री सचलीकरण	प्रा.राजराखेडकर महानंदा श्रीराम	07
3. सोव्हिएट्सचे राजकीय तत्त्वज्ञान आणि लोकशाही	प्रा.डॉ.रयाती व्ही.पाटील	10
4. महिला और राजकारण	डॉ.रेखा रामनाथ बने	12
5. सामाजिक कायदे व समाज कल्याण व परिवर्तनाचे एक साधन	प्रा. कु. सुनिता तु. राठोड	15
6. आधुनिकीकरणातील संयुक्त कुटुंबाचे अध्ययन	प्रा. नवनाथ बंकट बडे	20
7. विधी संघर्ष ग्रस्त बालक एक अध्ययन	डॉ. संकेत सु. काळ	25
8. पर्यावरण मानसशास्त्राची ओळख	डॉ. रावसाहेब ठोके	30
9. उपभोक्त्यांच्या वर्तवणुकीचे सैद्धांतिक दृष्टिकोन	डॉ.उमाकांत गायकवाड	33
10. शास्त्रीय संगीत साधना व आधुनिक तंत्रज्ञान -	प्रा. एन. एस. गोडाम	36
11. सार्क: उत्कांती, परिपूर्ती व आव्हाने	डॉ. विनोद व्ही. ठाकुरदेसाई	39
12. गॉड समाजाची लोककला आणि संगीत	प्रा. रणदिवे टी. वाय.	42
13. नाट्यसंगीताचे बदलते स्वरूप	प्रा. सचिन सुरेशराव बंडगर	46
14. उस्ताद डॉ. गुलाम रसूल (परभणी)	चारुदत्त गोविंद आफळे	51
15. सतपूडा के कोरकू जनजातिके प्रचलित नृत्य प्रकार	डॉ. अनया थत्ते	55
16. संविधानवाद : संकल्पना आणि तत्वे	संजय विष्णू सांगवीकर	57
17. स्वच्छ भारत मिशन: धोरणात्मक विश्लेषण	डॉ.नारायणराव चोरे	61
18. महात्मा गांधींचे शैक्षणिक विचार	प्रा. डॉ. राजु वनारसे,	65
19. भारतीय प्रशासन: नागरी विकासाच्या दिशेने	डॉ. रात्यपाल हरिभाऊ कायळे	67
20. क्रीडा वार्ताची प्रभावक्षमता : एक अभ्यास	प्रा. श्रीकृष्णपरिहार	70
21. ग्रामीण विकासात मनरेगाचे योगदान -एक समाजशास्त्रीय अभ्यास	प्रा. प्रवीण चव्हाण	74
22. योगाची उत्पत्ती आणि ऐतिहासिक विकास	सौ.अनिता प्रेमराज भोळे	77
23. मुगलकालीन धार्मिक धोरण : एक अभ्यास	डॉ. कदम डी.एम.	79
24. महिला सक्षमीकरण आणि कृषिक्षेत्र	प्रा. उमेश रामचंद्र साडेगावकर	82
25. राजर्षी शाहू महाराजांचे 'स्त्री विषयक' कायद्यांचा सामाजिक अन्वयार्थ	डॉ. दत्ता एम. तंगलवाड	85
26. तकनोकी सुविधा और कृषि विस्तार	प्रा.डॉ.ए.डी.टेकाळे	88
27. भारतीय संगीतातील परंपरा. नव्या संकल्पना व त्यांचा आस्वाद	डॉ.संजय वाबुराव वाकळे	90
28. भारतीय मतदारांचा बदलणारा दृष्टीकोन	डॉ. अश्रु जाधव	94
29. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि बुद्ध धम्म	प्रा. डॉ. सुरेश वि. धनवडे	96
30. लोकसंगीत और मानव जीवन	डॉ. विरंगणे एस.एस.	99
31. खुल्या कारागृहातील कैद्यांचा पुनर्वसनात्मक अभ्यास	डॉ. सुजाता व्यास	100
32. भारतीय संगीत पर विज्ञान का योगदान	प्रा. सुपेकर व्ही.पी.	105
33. भारतीय संगीताच्या प्रचार-प्रसाराचे सशक्त माध्यम : वारकरी संगीत	प्रा. पाटील वंदना सांडुराव	109
34. कोरकूओ के बाद्य एंव जानकारी	डॉ. वनिता तु. भोपत (केतकर)	112
35. ई-प्रशासन व ई-शासन फरक	प्रा. विनोद वी. खेडकर	113
36. भारतीय तत्वज्ञानात योगाभ्यासाचे महत्व	प्रा.डॉ. चंद्रकिरण घाटे	115
37. आजाद हिंद फौज में डॉ.लक्ष्मी सहगल का योगदान	प्रा. विजय राधाकृष्ण आळशी	117
38. लोकप्रशासन का परिचय	प्रा.विनोद डिंगावर वानखडे	120
39. महिला सशक्तिकरण : के परिप्रेक्ष्य में महिलाओं की स्थिति	प्रा. वितेश भारत निकते	122
40. महिला सचलीकरणामध्ये शासनाच्या योजना व कायदायांची भूमिका	प्रा. सौ. कुलकर्णी स्वाती ना.	125
41. महिलांच्या आरोग्याचा समाजशास्त्रीय अभ्यास	डॉ. विवेकानंद ल. चव्हाण	127
42. पडीक जमिनीचा विकास व व्यवस्थापन एक भौगोलिक अभ्यास	प्रा.डॉ. पी.पी. मुंढे	129
	प्रा.डॉ.पुरुषोत्तम भ. मनगटे	
	सौ. धुगे जयश्री वापुराव	
	पं.दिलवाड ए. एम	
	प्रा. डॉ. धुगे एस. पी	
	प्रा. पठाण के. एम	

पडीक जमिनीचा विकास व व्यवस्थापन एक भौगोलिक अभ्यास

प्रा. डॉ. पुणे एस. पी.
भूगोल विभाग प्रमुख
कला व विज्ञान महाविद्यालय गढी
ता. गेवसाईं जि. बीड

प्रा. पठाण के. एम
सहा. प्राध्यापक
कला व विज्ञान महाविद्यालय
गढी ता. गेवसाईं जि. बीड.
मो. 9822396650

मृदा ही बहुमुल्य अशी नैसर्गिक साधन संपत्ती आहे. मानवाच्या अदरनिवासाठी अन्न हा महत्त्वाचा घटक आहे.

जगातील संस्कृतीचा व शंतीचा विकास हा सुपीक भूमिती झालेला आहे. भारत हा कृषी प्रधान देश असून भारतीय अर्थव्यवस्था ही मुख्यतः कृषीवर अवलंबून आहे. पृथ्वीचे एकूण क्षेत्रफळ 51 कोटी चौ.कि.मी. असून यापैकी 14.६९ कोटी चौ.कि.मी. क्षेत्र भूभागाने व्यापले आहे व उर्वरतेत ३६.११ कोटी चौ.कि.मी. क्षेत्र जलव्ययत आहे. भारतात एकूण लोकसंख्येच्या ६९.५% लोक पृष्णपणे शंतीवर अवलंबून असून एकूण क्षेत्रफळाच्या ४५% भागात शंती केली जाते. म्हणून भारतात भूमी न्याय्यरूप पडीक जमिनीचा विकास व व्यवस्थापन करणे आवश्यक आहे. भारतात कुरु, गायत्र, वनरायाचे क्षेत्र १३.५७ लाख हेक्टर कायम पडीक जमिन ३२८ लाख हेक्टर चालू पडीक जमिन ४.५३ लाख हेक्टर, निकृष्ट दर्जाच्या एकूण जमिनीचे क्षेत्र १२३५.७ लाख हेक्टर, निकृष्ट दर्जाच्या वन जमिनीचे क्षेत्र ३५९.५ लाख हेक्टर, निकृष्ट दर्जाच्या इतर जमिनीचे एकूण क्षेत्र ९३६.९ लाख हेक्टर चार व अल्कधार्मी जमिनी ७१.७ लाख हेक्टर, वा-गामुळे धुप झालेली जमीन १२९.२ लाख हे आहे. पाण्याने धुप झालेली जमीन ७३५.८ लाख हे आहे. त्यामुळे पडीक व क्षारपड जमीनीचा विकास व व्यवस्थापन करणे आवश्यक आहे.

प्रस्तावना . भूपृष्ठावरील खडकापासून बाह्यकारकांमुळे वेगळा झालेला कणयुक्त भाग म्हणजे मृदा किंवा जमिन होय. मानवाच्या मूलभूत गरजा भूमीतूनच भागवल्या जातात. परंतु वाढती लोकसंख्या, औद्योगिकीकरण, अतिजलसिंचन, मुदा प्रदूषण अतिरिक्त खत व किटकनाशकाचा वापर यामुळे जमीनीचे प्रदूषण वाढलेले आहे. आज भारतात ३२८७.३ लाख हे. भौगोलिक क्षेत्रांपैकी सुमारे १२६० लाख हेक्टर पडीक आहेत व क्षारपड जमीनीचे क्षेत्र १० दशलक्ष हेक्टर आहे. अतिरिक्त जलसिंचनामुळे ७० लाख हे. कृषीयोग्य जमीन खारी झाली आहे. योग्य पोषकत्व असलेला १ से.मी. जाडीचा थर तयार करण्यास निसर्गाला ३०० ते १००० वर्षांचा कालावधी लागतो. भारतातील ६०० कोटी टन माती दरवर्षी

धारण क्रियेमुळे नाट होतो. खाणकाम, भूविनाश, भू-प्रदूषण, वृक्षतोड, अतिजलसिंचन यामुळे जमीन नापीक होऊन पडीक होते. त्यामुळे पडिक व क्षारपड जमीनीचे व्यवस्थापन करणे आवश्यक आहे.

अभ्यास पध्दती . सदर शोधनिबंधांच्या अभ्यासा करिता दुय्यम स्त्रोतांचा आधार घेतलेला आहे. शासकीय अहवाल, क्रमिक पुरतकं, मासिके इ. संदर्भ ग्रंथांचा आधार घेवून माहितीचे संकलन करून सांख्यिकी विश्लेषण केले आहे.

गृहितके

- १ जमिनीचे धूप वाढलेली आहे.
- २ वनांचे प्रमाण कमी झालेले आहे.
- ३ पडिक जमीनीच्या क्षेत्रात वाढ झालेली आहे.
- ४ क्षारपड जमिनीच्या क्षेत्रात वाढ झालेली आहे.
- ५ भू-प्रदूषण वाढलेले आहे.

उद्दिष्टे :-

- १ पडिक जमिनीचा अभ्यास करणे
- २ क्षारयुक्त जमिनीचा अभ्यास करणे
- ३ मृदा संधारणाचा अभ्यास करणे
- ४ मृदा धुपेचा अभ्यास करणे
- ५ क्षारपड व पडिक जमीन विकास व व्यवस्थापनाचा अभ्यास करणे

अभ्यास क्षेत्र . या शोधनिबंधाचा अभ्यास करण्यासाठी भारतातील राज्यनिहाय पडिक क्षेत्र व त्याचे व्यवस्थापन व उपाय या घटकावर भर देण्यात आलेला आहे. राष्ट्रीय पडजामीन विकास महामंडळ हे पडजमिनी विकासासाठी कार्य करते. त्याचा मुख्य उद्देश, वनीकरण करणे व वाळवंटीकरण रोखणे हा आहे. ज्या जमिनी पडीक आहेत परंतु वनीकरणास योग्य आहेत. अशा जमीनीवर प्रकल्प तयार करून राबविले जातात त्यामुळे अशा जमीनीचा विकास होतो.

भारतातील पडिक जमीनीची समस्या :- भारतामध्ये क्षारयुक्त, विबड, पडीक जमीनीत वाढ होत आहे. त्याचप्रमाणे मृदाप्रदूषणास मोठ्या प्रमाणात वाढ होत आहे. भूमीवरील जंगले नाहीसी होत आहेत. भू-अवमुल्यन व भूमीचे क्षरण मोठ्या प्रमाणात होत आहे. वाढत्या शहरीकरणामुळे कृषी योग्य

जमीनीवर आणव्यावसायी विधीनी मंडळ नागरी आणि गावच्या लोकसंख्या परिणाम गुणितर मंडळ नागरी आणि शहरातील कन्या साक्षरताही यापुढे पूर्ण प्रमाण होऊन पडीक जमीनीय प्रमाण वाढत आहे. भारतात उत्तरप्रदेश, बिहार, मध्यप्रदेश, आरिशा व आंध्रप्रदेशातील जमीनी पडीक वनल्या आहेत. महाराष्ट्रात

कन्याशरीर 16 % इतका प्रमाणाने आहे. महाराष्ट्रात पडीक प्रमाण अतिशय कमी प्रमाणाने आहे. महाराष्ट्रातील मध्य जमीनीय जमीनीय प्रमाण वनल्या आहेत.

भारतातील सव्याविरास पडीक जमीनीय प्रमाण (2006)
(जिल्हातील सन ची कि मी मध्ये)

अ. क्र.	राज्य	पडीक जमीनीय असलेल्या जिल्हाची संख्या	एकूण जिल्हाये भौगोलीक क्षेत्रफळ	एकूण जिल्हातील पडीक जमीनीय क्षेत्रफळ	एकूण भौगोलीक क्षेत्रफळ पडीक जमीनीय क्षेत्रफळ
1	आंध्रप्रदेश	23	277068	45267.16	16.46
2	अरुणाचल प्रदेश	16	63743	18175.95	28.79
3	आसाम	23	78438	14934.98	17.89
4	बिहार	37	94171	5441.18	5.78
5	छत्तीसगढ	16	135194	7384.15	5.43
6	गोवा	2	1772	531.29	34.35
7	गुजरात	26	198724	29377.74	19.66
8	हरियाणा	19	44212	3293.45	7.39
9	हिमाचल प्रदेश	12	55373	28334.89	51.16
10	जम्मु आणि काश्मिर	14	191267	79291.99	41.24
11	झारखंड	19	79738	11165.29	14.01
12	कर्नाटक	27	191791	1534.58	7.95
13	केरळ	14	38863	1784.86	4.59
14	मध्यप्रदेश	49	98252	57154.63	18.53
15	महाराष्ट्र	33	307690	49275.41	16.01
16	मणिपूर	09	22327	13174.74	59.01
17	मेघालय	07	22429	3411.41	15.21
18	मिझोरम	08	21081	4469.89	21.29
19	नागालँड	07	18579	3769.49	22.37
20	ओरीसा	30	155797	18952.74	12.17
21	पंजाब	17	50362	1172.84	2.33
22	राजस्थान	32	342239	191453.88	29.84
23	सिक्कीम	04	7096	3808.21	53.67
24	त्रिपुरा	04	10480	1322.97	12.62
25	तामिळनाडू	29	130058	17373.29	13.20
26	उत्तरांचल	13	53483	16097.46	30.10
27	उत्तर प्रदेश	70	240928	16984.16	7.05
28	पश्चिम बंगाल	18	88752	4397.58	4.95
29	Union territories	20	10073	314.38	2.87
	भारत एकूण	587	3166814	552892.25	17.45

पडीक जमीनीचा विकास व व्यवस्थापन :-

धारयुक्त व चोपण जमीनी सुधारण्यासाठी तर वाढणे आवश्यक आहे बांधबंदिरती करून जिप्समचा उपयोग करतात.धारप्रतिकारक पिके घेता येतात.पडीक जमीनीवर वनीकरण करणे व जमिनीची धूप कमी करणे आवश्यक आहे.जमीनीचे सपाटीकरण करणे आवश्यक आहे.भारी जमिनीत 0.05 ते 0.25% तर मध्यम जमिनीत 0.20 ते 0.40% व हलक्या व रेत्याड जमिनीत 0.25 ते 0.35% उतार करणे आवश्यक आहे धारयुक्त जमीनीचे क्षेत्र कमी करण्यासाठी टिंबक सिंचनाचा वापर केला पहिजे. भूमीसंधारणासाठी वनीकरण व कुरणतिकारा, वनताळी करणे आवश्यक आहे तसेच रौद्रिय खतांचा वापर,नैसर्गिक तणनाशके, किटकनाशकांचा वापर,जमिनीची बांधबंदिरती करणे व शासनाने पडीक जमिन विकास कार्यक्रम प्रभावीपणे राबवणे आवश्यक आहे.

सारांश :- ताढती लोकसंख्या त्यामुळे होणारे शहरीकरण,अन्नाची ताढती गरज त्यामुळे अन्नधान्य उत्पादन वाढवण्यासाठी केशुमार शरानगनिक खते,तणनाशक, किटके नाशके यांच्यावापरातुळे जमिनीवर परिणाम होऊन पडीक जमीनीचे प्रमाण वाढलेले आहे.

खोदकाम,अणुवाद्यण्या,घनकचरा,किरणोत्सर्गी पदार्थ वाढता प्लॅस्टीकचा वापर कारखान्यातील दूषित पाणी त्यामुळे जमिनीचे प्रदूषण होऊन पडीक जमिनीचे प्रमाण वाढत आहे कृषीयोग्य जमिनीवर शहरीकरण होऊ लागले आहे.त्यामुळे भिकाखातील क्षेत्र कमी हाऊ लागले आहे.त्यामुळे भू-साधन संपत्तीचा शाश्वत विकास करणे आवश्यक आहे त्यामुळे भविष्यातील समस्या कमी होऊन मानव जीवन सुखकर होईल.

संदर्भ सूची

- 1 प्रा.डॉ.ज्ञानेश्वर शिवाजी सूर्यवंशी , (2007) 'पर्यावरण शास्त्र' श्री विद्या प्रकाशन,पुणे.
- 2 प्रा.शंकरराव शेटे,डॉ.पांडुरंग केते,डॉ.सुरेश फुले, प्रा.ओमप्रकाश शहापूरकर, (1999) 'पर्यावरण भूगोल',अभिजीत पब्लिकेशन ,लातूर.
- 3 डॉ. वी.पी. वांगीकर, (2004) 'पर्यावरण शास्त्र' कैलास पब्लिकेशन, औरंगाबाद.
- 4 प्राचार्य सुहास पेशवे, डॉ. मोहन बावरे,प्रा.विकास खडके ,(2004) 'पर्यावरण अभ्यास' मंजुषा पब्लिकेशन, नळदुर्ग.
- 5 प्रा.एस.व्ही ढाके ,प्रा.डॉ.एस.टी. इंगळे,प्रा.डॉ.व्ही.जे.पाटील ,(2004) 'पर्यावरणशास्त्र' प्रशांत पब्लिकेशन, पुणे.
- 6 'सिंचन विकास' त्रैमासिक, पुणे जुलै ते सप्टेंबर 2017.
- 7 योजना मासिक डिसेंबर , 2013
- 8 www.waterandmegacities.org